

ОКРЕМА ДУМКА (ЗБІЖНА)

судді Конституційного Суду України Олега Первомайського у справі за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України „Про судовий збір“

(щодо доступу до суду касаційної інстанції у цивільному судочинстві)

Другий сенат Конституційного Суду України (далі – Конституційний Суд) 20 січня 2025 року ухвалив Рішення № 2-р(II)/2025 у справі № 3-131/2023(242/23) за конституційною скаргою Конторського Петра Федоровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4, частини першої статті 8 Закону України „Про судовий збір“ (далі – Рішення).

На підставі статті 93 Закону України „Про Конституційний Суд України“, § 74 Регламенту Конституційного Суду вважаю за потрібне викласти окрему думку (збіжну) щодо Рішення та низки значущих, на мою думку, понять і явищ.

Що ухвалив Конституційний Суд

1. За результатами здійснення конституційного контролю в цій справі Конституційний Суд:

– визнав такою, що відповідає Конституції України (є конституційною), частину першу статті 8 Закону України „Про судовий збір“ від 8 липня 2011 року № 3674–VI (далі – Закон) (пункт 1 резолютивної частини);

– визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону, а саме: „касаційної скарги на рішення суду“ (пункт 2 резолютивної частини).

2. Конституційний Суд, установивши невідповідність Конституції України (неконституційність) окремого припису підпункту 7 пункту 1 частини другої

статті 4 Закону, для забезпечення юридичної визначеності в унормуванні відповідної ділянки цивільних процесуальних відносин та надання Верховній Раді України строку для внесення змін до Закону відтермінував утрату чинності припису, що визнаний неконституційним, на шість місяців із дня ухвалення Рішення (пункт 3 резолютивної частини).

Доступ до суду, розмір судового збору за подання касаційної скарги та повноваження Верховної Ради України

3. У Рішенні від 23 листопада 2018 року № 10-р/2018 Конституційний Суд виснував, що „право на судовий захист є гарантією реалізації інших конституційних прав і свобод, їх утвердження й захисту за допомогою правосуддя“ (друге речення абзацу восьмого підпункту 2.1 пункту 2 мотивувальної частини).

Статтею 55 Конституції України гарантоване не лише право на судовий захист, а й на всі його складники, зокрема право на доступ до суду.

Для того щоби право на доступ до суду було практичним та ефективним, особа повинна мати реальну можливість його реалізувати.

4. Згідно з підпунктом 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону ставка судового збору за подання до суду касаційної скарги на рішення суду, заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду встановлюється в розмірі 200 відсотків ставки, що підлягала сплаті під час подання позовної заяви, іншої заяви і скарги в розмірі оспорюваної суми.

Важливо, що, ураховуючи, зокрема, окреслений Конституційним Судом предмет конституційного контролю у цій справі, неконституційним визнано не підпункт 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в цілому, а лише його окремий припис: „касаційної скарги на рішення суду“.

5. Застосувавши у цій справі трискладовий тест, Конституційний Суд у Рішенні дійшов висновку про те, що:

– „окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону є чітким і зрозумілим та відповідає вимозі юридичної визначеності“ (абзац п'ятий підпункту 4.5 пункту 4 мотивувальної частини);

– „мета в нормування окремим приписом підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону ставки судового збору за подання касаційної скарги є правомірною“ (абзац восьмий підпункту 4.8 пункту 4 мотивувальної частини).

6. Досліджуючи окремий припис підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в аспекті його домірності, Конституційний Суд з'ясував, що Конторський П.Ф. та його представник кілька разів звертались до Верховного Суду у цивільній справі № 473/3635/21 з клопотаннями про звільнення від сплати судового збору за подання касаційної скарги з посиланням на те, що майнове становище Конторського П.Ф. не надає йому можливості сплатити таку велику суму судового збору. Однак Верховний Суд ухвалами від 8 листопада 2022 року, 19 січня 2023 року та 21 лютого 2023 року¹ відмовив у задоволенні цих клопотань.

Отже, лише на сплату судового збору за подання касаційної скарги Конторський П.Ф. згідно з ухвалами Верховного Суду мав витратити 12 860 грн. Водночас відповідно до поданих документів його дохід у 2021 році становив 90 558,10 грн, а в період із січня до вересня 2022 року – 54 418,37 грн.

7. Мотивуючи Рішення в частині оцінки домірності окремого припису підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону Конституційний Суд України, зокрема, зазначив, що *„визначення розміру ставки судового збору за подання касаційної скарги окремим приписом підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону не є гнучким та пов'язує можливість доступу до Верховного Суду як суду касаційної інстанції не з питанням суті цивільного спору, іншими питаннями права, зокрема потребою усунення порушень норм матеріального та (або) процесуального права, виправлення судових помилок і*

¹ Остаточне судове рішення у цивільній справі Конторського П.Ф.

недоліків у рішеннях судів першої та (або) другої інстанцій, а лише з фінансовим питанням.

<...> суб'єкт права на конституційну скаргу за подання до суду касаційної скарги мав сплатити судовий збір, що становив велику частину його річного доходу та значну частку розміру прожиткового мінімуму, визначеного законом, що унеможливило для Конторського П.Ф. реалізацію в його цивільній справі права, гарантованого частиною першою статті 55, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України“ (абзаци перший, другий підпункту 4.14 пункту 4 мотивувальної частини).

Отже, встановлена в Рішенні конституційна вада підпункту 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону в цілому та його окремого припису, що був визнаний неконституційним, полягала не у згаданих у цій нормі „200 відсотків ставки“ судового збору², а в тому, що цей припис не встановив такого порядку визначення ставки судового збору за подання касаційної скарги, розмір якого забезпечив би досягнення в конкретній цивільній справі справедливого балансу між публічним інтересом в отриманні судового збору для фінансування здійснення правосуддя та приватним – у сплаті домірного розміру судового збору.

Ураховуючи наведене, визначена в підпункті 7 пункту 1 частини другої статті 4 Закону формула про „200 відсотків ставки“ судового збору *може забезпечити домірність розміру судового збору*, але лише в певній частині випадків обрахування такого розміру. Унаслідок чого забезпечення конституційності цього припису права узалежнено від правила випадковості, а не обставин справи.

Дискреція суду та судовий збір

8. За частиною першою статті 8 Закону, ураховуючи майновий стан сторони, суд може своєю ухвалою за її клопотанням відстрочити або розстрочити сплату

² Конституційний контроль здійснюється щодо норм (приписів права), а не чисел, що місять ці норми.

судового збору на певний строк, але не довше ніж до ухвалення судового рішення у справі за умов, визначених у цій статті.

Презумпція конституційності цього припису Закону не була спростована, а тому Конституційний Суд у Рішенні дійшов висновку про його відповідність Основному Закону України.

9. Ухвалюючи Рішення про конституційність частини першої статті 8 Закону, Конституційний Суд виходив з того, що суд є найбільш досвідченим суб'єктом правозастосування, а тому більшість спроб обмеження чи позбавлення суду дискреційного повноваження, зокрема у спосіб установлення приписом закону обов'язку³ суду відстрочити або розстрочити сплату судового збору за подання касаційної скарги, є доволі дискусійними.

Тим більше судом, який має повноваження постановляти ухвали щодо відстрочення або розстрочення сплати судового збору за подання касаційної скарги, є Верховний Суд – найвищий суд у системі судоустрою України.

10. Конституційний Суд у Рішенні наголосив, що *„саме в законі має бути встановлений порядок визначення ставки судового збору, розмір якої забезпечить досягнення в конкретній цивільній справі справедливого балансу між публічним інтересом – отримання судового збору для фінансування здійснення правосуддя – та приватним – сплата домірного розміру судового збору<...>; надання<...> суду дискреційного повноваження щодо відстрочення або розстрочення сплати судового збору на певний строк стороною з огляду на її майновий стан <...> є додатковим засобом підтримувальної дії (affirmative action) держави в ділянці реалізації права на судовий захист для осіб, які перебувають у складному майновому становищі“* (абзаци перший, другий підпункту 5.3 пункту 5 мотивувальної частини).

Тобто закон має містити такий порядок визначення ставки судового збору за подання касаційної скарги, щоби розмір судового збору, який має сплатити

³ За частиною першою статті 8 Закону, враховуючи майновий стан сторони, суд *може*, а не зобов'язаний, своєю ухвалою відстрочити або розстрочити сплату судового збору.

сторона цивільної справи, був домірним для *будь-якого* касатора, а не лише для тих касаторів, у яких є майнові труднощі з його оплатою, або для тих осіб, які з огляду на гідний рівень свого майнового забезпечення взагалі не мають проблем з оплатою судового збору навіть у тих випадках, коли він є значним.

Водночас ухвала суду за клопотанням сторони про відстрочення або розстрочення сплати судового збору за подання касаційної скарги є додатковим засобом підтримувальної дії держави для осіб, які перебувають у складному майновому становищі, й тому визначений на підставі закону розмір судового збору для них може бути надмірним.

Отже, застосування судом повноваження, визначеного частиною першою статті 8 Закону, спрямоване на забезпечення реалізації конституційного права, гарантованого частиною першою статті 55, пунктом 8 частини другої статті 129 Конституції України.

Ураховуючи наведене, Конституційний Суд у цьому конституційному провадженні не мав переконливих аргументів, аби підтримати твердження суб'єкта права на касаційну скаргу про те, що Верховний Суд має бути позбавлений дискреції в питанні відстрочення або розстрочення сплати судового збору за подання касаційної скарги. Унаслідок чого Конституційний Суд дійшов умотивованого висновку, що частина перша статті 8 відповідає Конституції України (є конституційною).

Висновки та заключні міркування

11. Ухвалюючи рішення та висновки, Конституційний Суд не змагається з парламентом, Верховним Судом та іншими органами державної влади в мірі виявленої доброти, людяності чи рівні IQ.

Органи державної влади мають виконувати конституційні функції, визначені Конституцією України та законами України. Тому, ухваливши Рішення, Конституційний Суд, по-перше, не виконував функцій Верховної Ради України та не вноормовував розмір ставки судового збору за подання касаційної скарги, по-друге, не позбавив Верховний Суд дискреційних повноважень

ухвалювати рішення щодо відстрочення, розстрочення, зменшення розміру або звільнення від сплати судового збору.

12. Людина здатна мріяти. Мріяти про що завгодно. Мріяти як про щось цілком реальне, так і про те, що є чимось фантастичним та нездійсненним.

Ознакою дорослішання людини є вміння впорядковувати мрії за ступенем їх бажаності, значущості чи здійсненності, наполегливість у досягненні своїх мрій та життєва навичка – не мріяти про нездійсненне. Зрештою, з віком притаманна людині мрійливість зменшується або зовсім зникає геть, і людина з огляду на свої можливості та зовнішні обставини починає не так мріяти, як прагматично планувати своє подальше життя.

Чи можна визнати право на доступ до суду чиєюсь мрією або частиною життєвого плану? Радше ні, оскільки право на доступ до суду є людським правом, яке мають усі та кожен.

Чи має держава можливість установити судовий збір за подання позовної заяви, касаційної скарги тощо? Звісно так.

Однак намагання надати судовому збору якості основного джерела, яке „забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів“ (перше речення частини першої статті 130 Конституції України) є занадто спірною ідеєю.

Правосуддя є однією з функцій держави, а тому спроби запровадити „госпрозрахункову модель“ фінансування судів, створених державою, та/або трансформувати їх у „комерційні арбітражі“ є наслідком конституційної неосвіченості.

Розмір судового збору, що має сплатити особа для реалізації права на доступ до суду, не має перетворити це право на щось ілюзорне та недосяжне на зразок надії на отримання Україною „Зірки Смерті“ (англ. *Death Star*) задля перемоги над ворогом за 2–3 тижні.

Суддя
Конституційного Суду України

Олег ПЕРВОМАЙСЬКИЙ